

Sobecký gen Dawkinse a smrt uměleckého díla

Marcel Fišer, ředitel Galerie Klatovy / Klenová

Nedávno jsem se začel do Sobeckého genu Richarda Dawkinse. Autor zde přišel s teorií, která zcela změnila představy o vývoji života, když evoluční boj přenesl z úrovně jedinců na geny, navzájem soutěžící o svou replikaci. Není to příjemné čtení: my, živí tvorové z ní vycházíme jako naprogramovaní nositelé genů, vehicula, jak zní terminus technicus. Druhé novum této knihy je teorie memů. Memy - ideje, sídlící v našem vědomí a rozmnožující se imitací - jsou obdobou genů v oblasti kultury. Při replikaci se mění, slovníkem genetiků mutují, zároveň se sdružují do větších celků - například uměleckých děl. Stejně jako geny mají i memy optimální věk pro rozmnožování. Zatímco pro člověka je to období mezi 16 a 35 lety, memy se nejlépe šíří záhy po svém vzniku. Potom jejich potence ochabuje a jen ty nejsilnější jsou schopny si ji udržet po desetiletí či déle. Muzea jsou pak bankami vyhasínajících memů. Udržují jejich původní podoby na originálních materiálových nosičích, které by jinak dávno podlehly zkáze, a memy by se tak rozpustily ve svých zmutovaných replikách.

Tyto úvahy se mi spojily s přednáškou, kterou u nás nedávno pronesl Milan Knížák. Zabýval se otázkou, zda má dílo právo stárnout a „zemřít“, zda mu to máme dovolit. Je to myšlenka subverzivní, neboť dominantní mem v naší společnosti říká, že práce by se měly zachovávat v „původní“ podobě. Obraz po restaurování vypadá, že je ještě mokrá, ruině hradu již není dovoleno dál se hroutit, historické město může být doplňováno pouze stavbami, tvářícími se starobyle, nikoliv moderní architekturou. Knížák naopak dospěl k názoru, že k zániku umění bychom měli přistupovat jako ke své vlastní smrtelnosti – jako k neodvratnému přirozenému procesu. Máme ho zpomalovat, ale zároveň ho musíme přijmout.

Tato akademická diskuse má důsledky v otázce, zda přebytečná díla z muzeí vyřazovat. Je to problém aktuální, vždyť nikdy se nesbíralo tolik jako nyní, nikdy nebyla díla tak rozměrná a neskladná. Kdyby tento trend pokračoval, zahltí se deponitáře díly, na jejichž uchování nebudou peníze. Už dnes jsou přeplněny normalizačním brakem. Podle zákona lze přebytečné dílo vyřadit, jde však o tak náročný proces, že se nevyplatí ho podstupovat. Navíc i mezi muzejníky existuje názor, že pokud je dílo ve sbírce, nikdy by vyřazeno být nemělo. Možná jde o stanovisko oprávněné: jedinec, který si v konkurenci vrstevníků muzeum vybojoval, má nárok na hibernaci svého memofondu jako reprezentant svého druhu, byť by zastupoval suchopárnou akademickou plastiku 70. let. Rafani, kteří si z Národní galerie vypůjčili nikdy nevystavený obraz a potopili ho na dno přehrady, však evidentně mají názor zcela odlišný...